

Accidents i metàfores sota terra

LLIBRES | NARRATIVA / 28 GENER, 2020

Alerta, lectora! Aquest article està farcit d'espòilers!

Segons els diccionaris, *fatalitat* és allò que ha d'esdevenir-se inevitablement, i, segons la premsa de l'època, la fatalitat va estar al darrere, el 27 de desembre de 1974, de l'«accident» a les mines d'hulla de Liévin-Lens, al nord de França, que va prendre la vida a quaranta-dos miners. No es van depurar responsabilitats i tot va ventilar-se amb un funeral al qual no va assistir ni el president de la República, que va delegar la presència al llavors primer ministre Jacques Chirac. En aquell temps, Sorj Chalandon era un periodista de vint-i-dos anys que treballava al diari *Libération*, i va cobrir la notícia d'una altra manera. La injustícia que suposava que aquells treballadors morissin a la feina, fruit no pas de la fatalitat sinó de les negligències en la seguretat i la ventilació, i el posterior menyspreu tant de la patronal com de l'Estat cap a les víctimes i les seves famílies el van trasbalsar. Aquella vivència va entrar dins d'una novella que al cap de bastants anys Chalandon ha sabut escriure, que Edicions del 1984 ens ha dut al català en traducció de Josep Alemany, i que confirma una vegada més que la vida i l'obra d'aquest autor són indestriables, que sempre escriu des de l'experiència, amb un coneixement de causa sobrat —del conflicte irlandès, de la guerra del Líban, de la pròpia família, ara de l'accident a la mina de Liévin—, i fa servir la literatura per acabar de comprendre allò que la vida deixa irrisolt i a la vegada per passar-hi comptes sense reduccionismes: per prendre'n distància a través de les possibilitats d'apropar-se a la realitat que té la ficció literària i que no té el periodisme.

L'homenatge als miners

Els Flavent són una família humil de Liévin que viu de la pagesia. El pare veu amb mals ulls que els fills —en Joseph «Jojo» i en Michel— acabin treballant a la mina perquè el seu germà ja hi va morir, «víctima del grisú perquè els malparits de la superfície els havien exigit que acceleressin la cadència». Jojo, el fill gran, somia a ser pilot de cotxes i estudia per ser mecànic, i comparteix una fantasia adolescent en aquest sentit amb Michel, el germà petit i narrador de tot plegat, al qual rebateja amb el cognom Delanet, a propòsit del protagonista de la pel·lícula *Les 24 hores de Le Mans*, un pilot interpretat per Steve McQueen. Però l'ombra del naturalisme de Zola plana sobre aquesta part de la història i, és clar, Jojo no se'n surt i «com a tots els nois d'aquí, la mina va acabar engolint-lo».

La narració comença, precisament, el dia abans de l'accident quan, al vespre, els dos germans surten a passejar pels voltants de la mina amb la mobylette d'en Jojo, que per una vegada deixa que la condueixi el germà petit. Aquest fet dóna un possible sentit al títol: el moment important per entendre el que va passar. El dia abans tot estava a punt perquè la tragèdia es perpetrés i ningú no va fer res per evitar-ho. Per omissió tot estava decidit, i la mort feia les últimes concessions als escollits abans de baixar a la mina per última vegada. *El dia abans*, doncs, té a veure amb el que es podria haver evitat i que no es va evitar, amb la responsabilitat i no pas amb la fatalitat.

El fil narratiu avança a través de la veu de Michel, amb anades i vingudes temporals i amb una focalització interior molt marcada, per explicar el dia de la tragèdia; la mort del pare just després de la del germà; la nota que se'ns explica que li deixa demanant venjança; el fet que la mare marxi a viure amb la seva germana i que Michel es quedi sol a disset anys;

que acabi vivint a París i fent de camioner, casat amb la Cécile; que la Cécile mori, i Michel, turmentat tota la vida per la pèrdua del germà, es vengi tornant a la zona per matar el contramestre que treballava el dia de l'accident, Lucien Dravelle.

Chalandon es podria haver quedat aquí i ja hauria consumat l'homenatge. S'hauria inventat un quaranta-tresè miner mort en la tragèdia per no suplantar cap dels morts, i tindria una història que li hauria permès explicar com n'era i va ser, de cruel, aquella tragèdia, com era la vida a la mina, el dia de la tragèdia, el fet que en el salari del desembre del 1974 pagat a les famílies l'empresa explotadora descomptés tres dies de sou més la roba que els morts no van poder tornar perquè la duien posada durant l'accident i va quedar calcinada... i tot això amanit amb una mica d'elevació literària, per exemple, amb el paral·lisme entre la mort de Jojo i el rèquiem-cançó «Jojo» de Jacques Brel, entre el món subterrani de la mina i el «Six pieds sous terre, Jojo, tu frères encore». Però Chalandon, com sempre, va més enllà.

Víctimes i culpables

La segona meitat de la novel·la explica el procés judicial contra Michel per la temptativa d'assassinat de Lucien Dravelle. Chalandon també podria haver aprofitat la jugada per plantejar un judici en el qual Michel anés a passar comptes amb les negligències de la mina i que fes veure al lector que Dravelle va ser responsable de la tragèdia. La cosa acabaria en una sublimació literària de la injustícia, amb uns obrers que sempre els toca el rebre i una classe dominant que sempre queda impune. Però aquí l'aixeta del naturalisme ha deixat de rajar: Michel, en presó preventiva durant tota aquesta part, intenta llegir *Germinal* però no s'hi veu amb cor. La novel·la es torna camusiana, i Michel es torna una mena de Sr. Meursault.

Però mentre es prepara la instrucció de cas, el lector rep la bufetada; el títol del llibre que té a les mans esclata de sobte: Jojo no és una víctima més de la tragèdia del 27 de desembre del 1974, sinó que mor a causa d'un accident «el dia abans», quan surten a passejar amb la mobylette i la hi deixa conduir al germà petit. El «Six pieds sous terre» esdevé la metàfora de la realitat en la consciència de Michel. El lector se sentirà enganyat, traït, però hi té dret? Li han dinamitat l'horitzó d'expectatives.

Aquest salt mortal és el que defineix la novel·la, el que fa que sigui una cosa i no una altra. En tot cas, quan la ganyota li vagi passant, sentirà la necessitat de revisar el que ha llegit fins llavors, i a la pàgina 54, trobarà que Michel explica a Cécile:

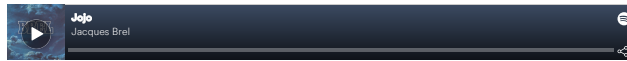
El guàrdia de la Companyia ens va dir que en Jojo era al fons del pou, que pujaria amb els socorristes. El pare va respirar sorollosament. Li va donar copets al pit amb dos dits. No era un gest amenaçador. Li va donar les gràcies.

El fragment, llegit d'entrada, sembla clar, però un cop coneix el lector la maniobra, s'adona que hi ha una altra versemblança possible, que no hauria d'haver confiat en un home que es pren la justícia pel seu compte tants anys després mirant d'assassinat algú de la manera en què ho fa; que es construeix una mena de santuari amb tota la iconografia compartida amb el germà mort i la roba de miner; que es fa dir, en contextos tan compromesos com una instrucció judicial amb acusació de temptativa d'assassinat, encara pel sobrenom Delanet amb què el germà el rebateja: que Michel no hi és tot, que s'havia creat un altre jo per evadir-se del seu drama. I el que sembla un gir bruscat i injustificat va agafant sentit. És evident que l'autor ha controlat la narració des del començament, i ens ha anat deixant pistes, amb frases com «hi haurà un abans i un després d'aquella passejada nocturna», o la confusió d'alguns passatges del dia de l'accident. En cap moment la narració estableix la certesa que Jojo és víctima de l'accident, i si el lector ho ha entès així és per un excés de confiança en el narrador, no pas en l'autor. De fet, de sobte el lector potser s'adona que ja havia sospitat alguna cosa.

Llavors es comprèn que la clau de l'obra no és la venjança, sinó el sentiment de culpa d'una persona que per tirar endavant va mirar d'«inscriure el seu drama personal en la memòria col·lectiva». En efecte, Michel ha estat un narrador enganyós, també per a ell mateix —«borderline», segons el psiquiatre que l'avalua per al judici— des del moment en què amb disset anys es queda sol al món i tira endavant, i ens diu que «va passar el temps. I, amb ell, les meves certeses», i encara més quan mor la seva dona i ens diu que posa el seu passat en venda per perpetrar la venjança.

El que Chalandon aconsegueix amb aquesta operació literària són unes implicacions morals importants: mantenir els fets tal com van ocórrer, sense haver-se d'inventar cap miner mort més per parlar en nom de tots els altres, sense apropiat-se ni d'un bri de la història real ni potinejar el drama de les famílies; parlar de l'accident des de la vivència i la visceralitat d'algú a qui toca molt de prop en un entorn assetjat pel monstre que és la mina mentre crea un drama humà que s'insereix en la història sense maniqueisme ni heroisme, que finalment troba redempció gràcies al fet que l'autor deixi viu en Dravelle, i a la vegada

acabar de reblar l'homenatge amb un judici on, davant la manca de voluntat de defensar-se d'un Michel desfet, pren la paraula la seva advocada, l'avi de la qual era un treballador de la mateixa mina i havia mort de silicosi catorze anys abans que la tragèdia, per fer passar comptes, ara sí, amb tot plegat, perquè en darrer terme tots són víctimes del mateix mal.

ETIQUETES: ALBERT CAMUS EL DIA ABANS EMILE ZOLA GERMINAL L'ESTRANY LA QUARTA PARET PROFESSIO DEL PARE

RETORN A KILLYBEGS SORJ CHALANDON

MARC R. JUSTRIBÓ | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Barcelona, 1985). Marc Rovira Justribó és llicenciat en filologia catalana. Màster en estudis avançats de literatura catalana. Postgrau de correcció. Corrector i editor de subtítols.

Llibres
Cultura
Nosaltres
Contacte

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

Política de privacitat
Copyleft

© LA LECTORA 2018